

สร้างอาจารย์มือใหม่: โขราลักษณ์นักแก่นวิชาสอนพยาบาล (ตอนที่ 1)

กัลยา พัฒนศรี M.P.H.*

บทคัดย่อ

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นคณะพยาบาลศาสตร์แห่งแรกของประเทศไทย และรับใช้สังคมมายาวนานสู่ปีที่ 51 เรื่องราวการพัฒนาอาจารย์ใหม่กลุ่มแรกเริ่ม ซึ่งเป็นอาจารย์จบใหม่เข้าสู่การเป็นอาจารย์พยาบาลที่จัดการเรียนการสอนแบบมืออาชีพเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ บทความนี้ได้นำเสนอเป็นตอนแรก เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการศักยภาพอาจารย์พยาบาลรุ่นแรกของคณะพยาบาลศาสตร์ ซึ่งเขียนโดยท่านอดีตกณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ 3 สมัย รองศาสตราจารย์กัลยา พัฒนศรี เพื่อเป็นการบันทึกความหลังไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา อีกทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองในวาระแห่งการก้าวเข้าสู่ปีที่ 51 ของการร่วมพลีภักดิ์ในการศึกษาพยาบาลไทย

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพอาจารย์พยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์แห่งแรกของไทยมหาวิทยาลัยขอนแก่น

*รองศาสตราจารย์ อดีตกณบดีสามสมัย คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หัวหน้ากลุ่มวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน
คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล ผู้จัดทำบทความต้นฉบับ E-mail: kalayapatanasri@gmail.com

Developing a novice teacher: Rooted and sealed up the essence of nursing teaching (Part 1)

Kalaya Patanasri M.P.H.*

Abstract

Faculty of Nursing, Khon Kaen University was established as the first Faculty of Nursing in Thailand. This institution has served society for a long time, entering its 51st year. The story of development of the first group of new teachers, who were new graduates into nursing teachers who provided professional teaching, was an interesting historical record. This article presents as the first part to convey the historical story of the development of potential of the first-generation of nursing teachers of Faculty of Nursing. It is written by the three-term former Dean of the Faculty of Nursing for, Associate Professor Kalaya Patanasri, to record the past for not being lost with time. It is also part of the celebration of the 51st anniversary in taking part in transformation of Thai nursing education.

keywords: Developing the potential of nursing teachers, The first Faculty of Nursing in Thailand, Khon Kaen University

*Associate Professor, The three-term former dean, Faculty of Nursing, Khon Kaen University, Head of Department of Community Health Nursing, Faculty of Nursing, Vongchavalitkul University, Corresponding author,
E-mail: kalayapatanasri@gmail.com

บทนำ

บทความนี้เขียนขึ้นจากความทรงจำ เป็นการเล่าประสบการณ์และสอดแทรกความคิดเห็นต่อประเด็นการเรียนรู้ใน บทเรียนที่เล่าคงเป็นบางส่วนที่อาจเกิดประโยชน์แก่อาจารย์ปัจจุบันบ้าง เพื่อเป็นการเรียนรู้จากรากสู่แก่นต่อไป

ขอกล่าวถึงการทำงาน ในระหว่างปี พ.ศ. 2513-2523 เป็นช่วง 10 ปี ของผู้เขียนและเพื่อนอาจารย์รุ่นบุกเบิก และอาจารย์คณะรุ่นช่วงเวลาดังกล่าว ทำงานเรียนรู้อยู่กับท่านผู้ก่อตั้งคณะฯ ท่านรองศาสตราจารย์สายหยุด นิยมวิภาต ขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (ปัจจุบัน วิทยาลัยบรมราชชนนี กรุงเทพมหานคร สถาบันพระบรมราชชนก)

เริ่มการปฐมนิเทศ

ต้นปี พ.ศ. 2513 พวกเราอาจารย์ใหม่ 5 คน เริ่มปฏิบัติงานที่โรงเรียนพยาบาลที่กล่าวมาข้างต้นประมาณ 6 เดือน เป็นการปฐมนิเทศให้อาจารย์อ่อนหัด เข้าสู่ระบบการศึกษาพยาบาล รับผิดชอบต่อความเป็นครู เข้าใจศาสตร์การศึกษา มีอาจารย์พี่เลี้ยงดูแล ได้รับการกวดขัน การจัดทำแผนการสอนภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ ปฏิบัติงานบนหอผู้ป่วย สังเกตการเรียนการสอน การแนะนำ การสอนข้างเตียงแก่นักศึกษาพยาบาล เรียนรู้ด้วยความสนุก เพราะเป็นระบบ เป็นขั้นตอนที่กำหนด มีจุดมุ่งหมายชัดเจน นอกจากนี้จัดให้ศึกษาดูงานที่โรงเรียนพยาบาลนี้ โรงเรียนพยาบาลรามาริบัติ คณะแพทยศาสตร์ รพ.รามาริบัติ ซึ่งในปี 2513 รามาฯ เปิดรับนักศึกษาพยาบาลปริญญาตรีเป็นรุ่นแรก ได้เรียนรู้แนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรอีกรูปแบบหนึ่ง ท่านผู้ก่อตั้งยังจัดให้พวกเราเข้าร่วมอบรมหลายโปรแกรม เช่น การวัดและการประเมินผล การศึกษา หลักการของการศึกษา ความเป็นครู เป็นต้น

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ เมื่อเทียบกับหลักสูตรเฉพาะทาง เรื่องศาสตร์และศิลป์ทางการศึกษาพยาบาล จัดว่าเป็นโอกาสสำคัญ ที่สภากาพยาบาลกำหนดให้

ผู้เป็นอาจารย์ต้องเข้ารับการอบรม แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ได้ยกเลิกเกณฑ์นี้ไป

ขณะนั้น การจัดตั้งคณะพยาบาลศาสตร์ยังไม่แล้วเสร็จ เราเป็นคณะพยาบาลศาสตร์แห่งแรกของประเทศ ที่อยู่ในระบบชั้นอุดมศึกษา มีเอกลักษณ์ในการจัดการบริหารการเงิน ทรัพยากรการสอน และอื่น ๆ ด้วยตัวเอง พวกเรารับทราบภายหลังว่า เป็นกระบวนการที่ท่านผู้ก่อตั้งและท่านอธิการบดีสมัยนั้นได้ทำงานกันอย่างหนัก เพื่อให้ผ่านความเห็นชอบฝ่ายต่าง ๆ ตั้งแต่สภามหาวิทยาลัย องค์กรการศึกษาภายนอก สำนักนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี จนผ่านการดำเนินการที่เป็นเรื่องใหม่ในแวดวงอุดมศึกษาไทย จนมาเป็นคณะวิชาหนึ่งในมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อมิถุนายน พ.ศ. 2514 เป็นคณะพยาบาลศาสตร์แห่งแรกของประเทศ

ประสบการณ์แรกในมหาวิทยาลัยขอนแก่น

เดือน สิงหาคม 2513 ท่านผู้ก่อตั้งนำพวกเราสู่มหาวิทยาลัยขอนแก่น รับทราบว่ามหาวิทยาลัยขอนแก่นได้รับนักศึกษารุ่นแรกในปี พ.ศ. 2507 (KKU 1) และรุ่น 2 รับเข้าปี พ.ศ. 2508 (KKU 2) ศึกษาอยู่ที่กรุงเทพฯ และปี พ.ศ. 2509 (KKU 3) จึงให้มาเรียนที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น นับว่าพวกเราได้สัมผัสบรรยากาศมหาวิทยาลัยขอนแก่นในยุคแรก เป็นธรรมชาติ ป่า มีอาคารเพียงไม่กี่หลัง ได้ร่วมขบวนการบุกเบิกพื้นที่ เราเคยทำงานที่สำนักงานอธิการบดี ในช่วงแรก สำนักงานคณะพยาบาลศาสตร์แห่งแรกอยู่ที่อาคารภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มีห้องคอมพิวเตอร์ ห้องพักอาจารย์ และขยายไปอยู่คณะวิศวกรรมศาสตร์ ส่วนหนึ่งเมื่อมีอาจารย์เพิ่มมากขึ้น ห้องปฏิบัติการพยาบาล พวกเราสนุกสนาน ปรับตัวกับบรรยากาศในมหาวิทยาลัย ในหอพักหญิง ที่จัดให้พวกเราอยู่ร่วมกับนักศึกษา บรรยากาศที่ขาดน้ำบางเวลา น้ำหยุดไหล ไฟดับเมื่อฝนตก ตึกแฉก เป็นสัตว์ประจำหอพักที่หลายคนกลัว จนถึงกับเดินทางร่วมในขณะเดินไปมาระหว่างห้องพักและห้องน้ำ ู อึ้งอ่าง จิ้งเหลน กิ้งก่าตามถนน

เมื่อฝนตก มหาวิทยาลัยจัดให้มีการจำหน่ายอาหารกลางวัน โดยงานโภชนาการที่โรงอาหารกลาง (ปัจจุบันปรับเป็นอาคารคอมเพล็กซ์) สถานที่นี้จึงเป็นศูนย์รวมของอาจารย์ได้รู้จักกัน ทักทายกัน การนั่งรถสองแถวเข้าเมืองเพื่อซื้อของใช้จำเป็น หรืออาหารสำเร็จรูปในตลาดแผงลอย รวมทั้งหนังสือพิมพ์ การสื่อสารกับญาติ ครอบครัว เป็นไปตามสภาพการณ์ มีแต่โทรศัพท์ภายใน หากใช้โทรศัพท์ทางไกลติดต่อ ต้องไปยังศูนย์โทรศัพท์ รอคิวการโทรฯ การเดินทางเข้ากรุงเทพ มีรถไฟ และรถประจำทาง รถด่วน 99 (รถสีส้ม) เป็นประสบการณ์ที่ดี สุก

เมื่อมหาวิทยาลัยสร้างบ้านพักเสร็จ จัดให้อาจารย์ย้ายไปบ้านพัก ที่เราเรียกว่า บ้านพัก 9 หลัง บ้านหมอลำ 30 หลัง เป็นอีกบรรยากาศหนึ่ง อยู่บ้านละ 2 คน เป็นการลงหลักปักฐานขั้นแรกของพวกเขา

กระบวนการทำงาน

ท่านผู้ก่อตั้งนำพาอาจารย์ใหม่ ไปยังสถานบริการสุขภาพระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ทำให้เราเห็นประสบการณ์จริงเป็นอย่างไร การให้บริการสุขภาพแก่ผู้รับบริการ โดยเฉพาะโรงพยาบาลขอนแก่น แหล่งฝึกงานหลักของนักศึกษา มีการระดมสรรพกำลังเพื่อปรับปรุงแหล่งฝึกงาน ตั้งแต่ความสะอาด ล้างอุปกรณ์ เครื่องใช้ ให้ทำรายงานนำเสนอท่านผู้ก่อตั้ง

ขณะเดียวกันท่านผู้ก่อตั้งให้การสอน แนะนำเป็นระยะ ตั้งแต่ช่วงการปฐมนิเทศแล้ว เรื่องการอ่อนน้อม การเรียนรู้ ปรับตัวให้เข้ากับแหล่งฝึกงาน ซึ่งพวกเราเชื่อว่าเราทำได้ดีมาก ได้รับความร่วมมือจากแหล่งฝึกงานต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา ท่านสอนตั้งคำถามให้คิด ให้ตอบ สอดใส่ความคิดเรื่องการจัดการศึกษาพยาบาลวิชาชีพการพยาบาล (nursing profession) อยู่เสมอ ยึดหลักการ แนวคิด (theoretical based practice) การดัดแปลง ความคิดสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรม สมัยนั้น ยังไม่มีการใช้คำนี้ (modified, improvised equipment) ซึ่งเป็นแนวทางที่ก้าวเกินยุคนั้นจริง ๆ เป็นแนวคิดที่ทันสมัย ทำหายปัญญา ทำให้

ไม่ย่อท้อต่อข้อจำกัดที่ท่านผู้ก่อตั้งใช้คำนี้เสมอ คือ “constraints” ไม่มีความพร้อมสำเร็จรออยู่ เราต้องสร้าง ท่านถ่ายทอดพลังอำนาจการทำงาน (empower) ให้แก่พวกเราเป็นระยะ ๆ เป็นการเรียนรู้ในลักษณะธรรมชาติ (negative approach) เมื่อยึดถือหลักการที่พึงเป็น จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ และเกิดการพัฒนาเหมือน R&D ในปัจจุบัน ทุกครั้งที่ร่วมประชุมกับท่าน ทุกคนมีพลังเพิ่มขึ้น ด้วยการพูดที่ไว้วางใจ ภาษากาย การกระทำที่แสดงให้เห็นด้วย จึงเป็นบทเรียนที่ทำให้ผู้เขียนเข้าใจกระบวนการพัฒนา ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ เมื่อเรายึดมั่นในหลักการ ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาก็ทำให้เราปิติ และเป็นการเสริมพลังให้แก่ตนเอง และเพื่อนสมาชิก ความท้าทายเกิดขึ้น

ปีการศึกษา 2514 รับนักศึกษาพยาบาลรุ่นแรก (NU1, KKU 8) จำนวน 60 คน ถือเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง เพราะแม้ว่ามีการรับนักศึกษาพยาบาลระดับปริญญาตรีครั้งแรกของประเทศมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 ที่ โรงพยาบาลศิริราชพยาบาล ผลิดมาเพื่อเป็นอาจารย์มีจำนวนน้อย พวกเราพากันตั้งคำถามต่อท่านผู้ก่อตั้ง เราได้รับคำตอบว่าพยาบาลที่มีการศึกษาระดับนี้ก่อให้เกิดคุณภาพ บริการที่ดีเป็นความต้องการของประเทศชาติ ทำอย่างไร ดูแลนักศึกษาอย่างไร ท่านเร่งรัดให้พวกเราจัดเตรียมเอกสารประกอบการเรียนการสอนในวิชาการพยาบาลต่าง ๆ ด้วยหลักสูตรปีแรก นักศึกษาเรียนวิชาความรู้ทั่วไป วิชาพื้นฐานวิชาชีพ วิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ จึงมีเวลาสำหรับอาจารย์ใหม่ ได้ร่วมมือกัน เตรียมการด้วยกัน ท่านผู้ก่อตั้งกำกับดูแลทุกอย่างด้วยตนเอง

การพัฒนาอาจารย์

การพัฒนาอาจารย์รุ่นแรก เริ่มขึ้นพร้อมกันไปกับการเตรียมการก่อนการรับนักศึกษา โดยอาจารย์คนแรกของเราได้รับทุนองค์การอนามัยโลก เมื่อประมาณ สิงหาคม-กันยายน 2513 ศึกษาต่อที่ Department of Social Medicine, Hadassah Medical School, Hebrew University, Israel และสำเร็จกลับมา

ประมาณต้นปี พ.ศ. 2515 และในปีนั้นเอง ผู้เขียนก็ได้ไปศึกษาต่อในสาขาเดียวกัน ทุนเดียวกัน สำเร็จกลับมาปี พ.ศ. 2517 ระยะนั้น บัณฑิตศึกษาทางการพยาบาล โปรแกรมแรก เกิดขึ้นที่ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพยาบาล) ซึ่งอาจารย์รุ่นแรก 1 คน และรุ่นถัดมาอีก 1 คน เข้าเรียนในโปรแกรมนี้นี้ ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. 2520 เริ่มมีหลักสูตรปริญญาโททางการพยาบาล ที่คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดีอาจารย์ของคณะฯ ได้ทยอยกันศึกษาต่อ รวมถึงการศึกษาในสาขาข้างเคียง ทั้งสายวิทยาศาสตร์สุขภาพ การศึกษาด้านวิจัยการศึกษา การวัดและการประเมินผลการศึกษา เป็นต้น

การได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐบาลนิวซีแลนด์ ทั้งอุปกรณ์การเรียนการสอน การศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่ Massey University การศึกษาดูงานระยะสั้น ดังนั้น กระบวนการพัฒนาคุณวุฒิของอาจารย์ ซึ่งเป็นความสำคัญยิ่งที่คณะพยาบาลศาสตร์ต้องดำเนินการให้บรรลุเกณฑ์ให้สำเร็จจึงได้

หมายเหตุกองบรรณาธิการ:

ด้วยคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นของเราตั้งอยู่บนพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถือว่ามีความเจริญเติบโตที่จำกัดมากที่สุดในประเทศไทย ดังนั้น คณะของเราจึงมีทั้งข้อจำกัดที่ทำลายและมีโอกาสอีกมากมาย เป็นปัจจัยและเงื่อนไขสู่การพัฒนาที่เราดำรงมา รวมถึงเราได้อุทิศตนเพื่อสังคมในภูมิภาคนี้ในประเทศ และนานาชาติตลอด 51 ปีที่ผ่านมา เป็นประวัติศาสตร์และเกร็ดความรู้ที่น่าสนใจซึ่งบทความนี้จะได้นำเสนอเป็นตอน ๆ ต่อไป